

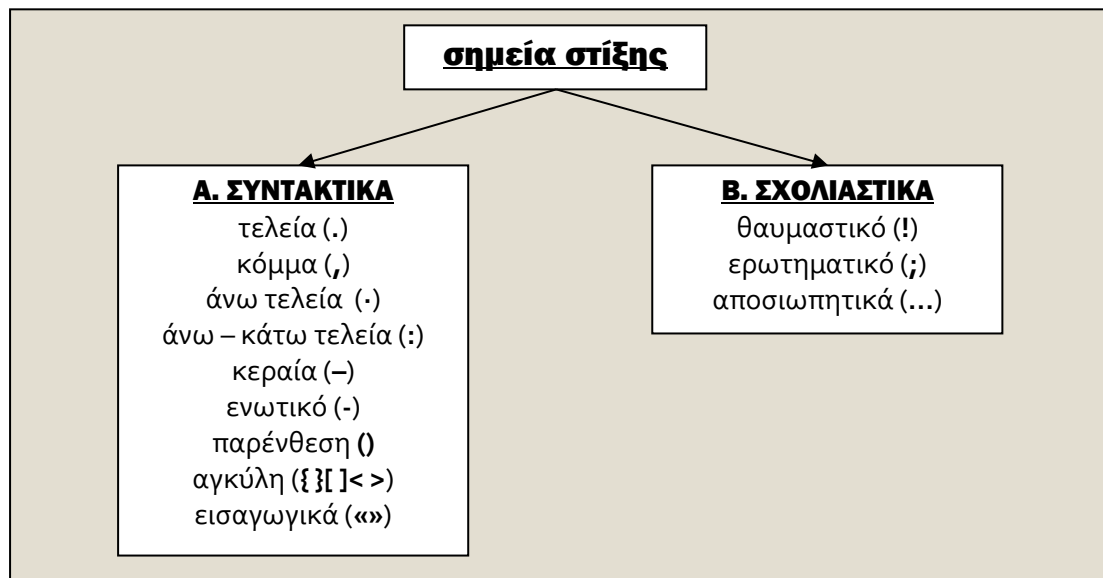
Σημεία στίξης της νέας ελληνικής γλώσσας

A. Ορισμός

Στίξη είναι το σημειολογικό σύστημα που διαθέτουν τα συστήματα γραφής για την απόδοση των χρήσεων του επιτονισμού¹. Σημεία στίξης είναι «τα σημάδια που μας βοηθούν να ζωντανέψωμε κάπως ό,τι είναι γραμμένο, σταματώντας κατά το νόημα και χρωματίζοντας τη φωνή μας»². Αναφέρουμε ότι τα σημεία στίξης αρχίζουν να εμφανίζονται κυρίως από τον 8^ο αι. π.Χ. στο αλφαβητικό σύστημα γραφής³ χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν προϋπήρχαν και στα μυκηναϊκά χρόνια. Κατά την κλασική εποχή (5^ος – 4^ος αι. π.Χ.) χρησιμοποιούνται κάθε φορά με διαφορετική σημασία, ανάλογα με την κατηγορία του κειμένου στο οποίο εντάσσονται (οικονομικό, ιστορικό, δραματικό κ.ο.κ.)⁴. Τα σημεία στίξης συστηματοποιούνται και αποκτούν σταθερή αξία και μορφή κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου (3^ος αι. π.Χ. – 2^ος αι. μ.Χ.)⁵. Σημαντικό ρόλο στην συστηματοποίηση αυτή διαδραμάτισαν οι γραμματικοί του 3^{ου} αι. π.Χ., Αριστοφάνης ο Βυζάντιος και του 2^{ου} αι. μ.Χ. Νικάνωρας.

B. Κατηγορίες

Δυο είναι οι μεγάλες κατηγορίες στις οποίες θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τα σημεία στίξης : **α)** τα **συντακτικά** σημεία στίξης με τα οποία διακρίνουμε τις συντακτικές ενότητες του κειμένου και **β)** τα **σχολιαστικά** σημεία στίξης με τα οποία εκφράζεται έμμεσα η στάση του ομιλητή⁶ και αναπαράγεται ο επιτονισμός (το ανεβοκατέβασμα της φωνής που χαρακτηρίζει ολόκληρο το εκφώνημα (μια φράση ή μια ολόκληρη πρόταση)⁷).

¹ Χρ. Κλαίρης – Γ. Μπαμπινιώτης, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005, σελ. 1063.

² Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Α.Π.Θ. – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 53.

³ Κυριάκος Τσαντσάνογλου, *Σημεία στίξης*, στο Α. – Φ. Χριστίδης (επιμ.). *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 992.

⁴ ο.π. σελ. 995

⁵ ο.π. σελ. 995 – 996.

⁶ Χρ. Κλαίρης – Γ. Μπαμπινιώτης, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005, σελ. 1064.

⁷ Ε. Πετρούνιας, *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική Ανάλυση*, University Studio Press A.E., Θεσσαλονίκη, 1984, σσ. 586

α. Συντακτικά σημεία στίξης

1. ΤΕΛΕΙΑ (.)

- ☑ Δηλώνει το τέλος περιόδου και δείχνει ότι το νόημα της περιόδου είναι πλήρες και ολοκληρωμένο : *Όλοι οι καλεσμένοι απόλαυσαν την εκδήλωση.*
- ☑ χρησιμοποιείται στη σύντμηση λέξεων ή συντομογραφία : *ο κ. Α. Δημητρίου, π. Χ., κ.ο.κ., κ.λπ.*
- ☑ όταν γράφουμε μεγάλους αριθμούς (χιλιάδες, εκατοντάδες χιλιάδες, εκατομμύρια κ.α.), τοποθετούμε τελεία ύστερα από κάθε τρία ψηφία μετρώντας από δεξιά προς τα αριστερά : *1.435.678, 5.645 κ.α. ΠΡΟΣΟΧΗ! Δεν μπαίνει τελεία στην καταγραφή ετών : 1821, 1940 κ.α.*
- ☑ όταν δηλώνουμε την ώρα : *21. 35, 08.50 κ.α.*

ΔΕΝ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΤΕΛΕΙΑ :

- ☑ σε τίτλους (π.χ. εφημερίδων) : *Νέο χαράτσι, Η κυβέρνηση προκαλεί κ.α.*
 - ☑ σε λεζάντες φωτογραφιών : *Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποδέχεται τον ιταλό πρεσβευτή*
- #### ΑΛΛΟΤΕ Η ΤΕΛΕΙΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΑΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΤΕ ΟΧΙ :
- ☑ σε απαρίθμηση στοιχείων (μόνο αν πρόκειται για πλήρεις προτάσεις)
 - ☑ σε συντομογραφίες : *ΗΠΑ – Η.Π.Α., Ε.Ε. – ΕΕ, Ο.Ο.Σ.Α – ΟΟΣΑ κ.α.*
 - ☑ στην διάκριση τίτλου – υπότιτλου, άλλοτε χρησιμοποιείται η τελεία κι άλλοτε ή άνω τελεία : *Θεσσαλονίκη. Η πόλη των φαντασμάτων.*

2. ΚΟΜΜΑ (,)

Χρησιμοποιείται :

- ☑ κατά βάση στο ασύνδετο σχήμα (όταν όμοιοι όροι μιας πρότασης , όπως ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα, παρατάσσονται ασύνδετα, όταν δηλαδή δεν συνδέονται με συμπλεκτικούς ή διαζευκτικούς συνδέσμους) : *Μπήκε σαν αγρίμι, ούρλιαζε, κτυπούσε τις πόρτες, έβριζε τους πάντες.*
- ☑ στις ασύνδετες προτάσεις : *Ο Νίκος αγόρασε ντομάτες, πιπεριές, μελιτζάνες, κρεμμύδια από τη λαϊκή αγορά.*
- ☑ μεταξύ προτάσεων που συνδέονται αντιθετικά (αλλά, μα, ωστόσο κ.α.): *Τον παρακάλεσε να μην φύγει, αλλά αυτός δεν την άκουσε.* Όταν όμως δεν αντιτίθενται προτάσεις, αλλά η αντίθεση βρίσκεται μέσα σε έναν όρο της προτάσεως, τότε δεν χρειάζεται κόμμα: *Η ηφαιστειακή έκρηξη αποτελεί ένα θέαμα πανέμορφο αλλά θανατηφόρο.*
- ☑ στην αναφορική αντωνυμία **ό,τι** (ονομάζεται και υποδιαστολή): *Μπορείς να πάρεις από εδώ ό,τι επιθυμείς.*
- ☑ έπειτα από βεβαιωτικό ή αρνητικό μόριο, επιρρημα ή επιρρηματική έκφραση στην αρχή της περιόδου, ειδικά όταν συνδέουν με τα προηγούμενα : *Βέβαια, ο Γιώργος δεν ήξερε κανέναν εκεί μέσα.*
- ☑ στην περίπτωση της παράθεσης και επεξήγησης : *Του ζήτησε να είναι προσεκτικός, να μην πέφτει δηλαδή στις παγίδες που θα βάζουν οι άλλοι.*
- ☑ στη κλητική προσφώνηση : *Κοίταξε επιτέλους, Νίκο, την αλήθεια κατάματα.*
- ☑ Χωρίζονται με κόμμα οι όροι της πρότασης που συνδέονται με τους (διαζευκτικούς και συμπλεκτικούς) συνδέσμους **ή, είτε, μίτε, ούτε**, όταν είναι περισσότεροι των δύο: *Ούτε ο πρόεδρος, ούτε οι αντιπρόεδροι, ούτε οι κοσμήτορες ήταν παρόντες στη συνεδρίαση.* ΠΡΟΣΟΧΗ! Όταν δύο μόνο όροι της πρότασης συνδέονται με τους ανωτέρω συνδέσμους, δεν χρειάζεται κόμμα: *Πρέπει να πηγαίνει στο σπίτι ή στο γραφείο.*
- ☑ στις παρενθετικές προτάσεις : *Είναι επιτακτική ανάγκη, τόνισε ο πρωθυπουργός, να αντιμετωπιστούν οι αδυναμίες του φορολογικού συστήματος.*
- ☑ στους αριθμούς για τη διάκριση δεκαδικών ψηφίων : *0,322*
- ☑ στη μετοχική πρόταση που είναι μεγάλη και λειτουργεί ως επεξήγηση : *Με τέτοιο τρόπο κυβερνούν, διαιρώντας τους πολίτες.*
- ☑ ανάμεσα στις κύριες και δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις⁸ : *Η Ελένη φρόντισε να σβήσει τα φώτα, όταν έφυγε από το σπίτι της.*

⁸ Όταν όμως οι δευτερεύουσες προτάσεις είναι πολύ σύντομες και θα μπορούσαν να αντικατασταθούν από επιρρηματικές φράσεις, ουσιαστικά ή επίθετα, τότε δεν χωρίζονται με κόμμα . Επίσης δεν μπαίνει κόμμα ανάμεσα στις προτάσεις εξάρτησης και τις τελικές προτάσεις.

- ☑ ανάμεσα στις κύριες και δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις, μόνο όμως όταν οι τελευταίες λειτουργούν ως επεξηγήσεις στην κύρια πρόταση (ή πρόταση εξάρτησης) : *Του είπε κάτι πολύ απλό, ότι δηλαδή ήταν πολύ αργά για να γυρίσει σπίτι.*
- ☑ πριν και μετά τις προσθετικές αναφορικές προτάσεις. Προσθετικές αναφορικές είναι οι αναφορικές εκείνες προτάσεις που δεν αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα της πρότασης που προσδιορίζουν και των οποίων η απουσία δεν θα επηρέαζε την ορθότητα ή πληρότητα της πρότασης εξάρτησης : *Ο Γιώργος, που νίκησε πέρυσι στο διαγωνισμό, πέρασε στο Πανεπιστήμιο.*
- ☑ στις πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις, όταν προηγούνται της πρότασης εξάρτησης : *Το τι έκρυβε η στάση της, ήταν δύσκολο να διαπιστωθεί.*

3. **ΑΝΩ ΤΕΛΕΙΑ (ι)**

Χρησιμοποιείται :

- ☑ όταν χρειαζόμαστε μια παύση μικρότερη της τελείας και μεγαλύτερη του κόμματος (και γενικότερα για να δηλώσει την ημιπερίοδο, δηλαδή το διάστημα ανάμεσα σε μια τελεία και μια άνω τελεία, ή ανάμεσα σε δυο άνω τελείες): *Τα νέα μέτρα υποβαθμίζουν την παιδεία · παιδεία που ήδη υφίσταται τους πειραματισμούς ερασιτεχνών πολιτικών.*
- ☑ όταν θέλουμε να χωρίσουμε μια φράση σε δυο μέρη που σχετίζονται μεταξύ τους αντιθετικά : *Αυτός ο άνθρωπος δεν είναι καλός · κακός, ψυχρός και ανάποδος μόνο μπορεί να χαρακτηριστεί.*
- ☑ πριν από μια πρόταση που επεξηγεί την προηγούμενή της : *Αυτός δεν ήταν άνθρωπος · σκέτο θηρίο ήταν.*
- ☑ όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι οι δυο προτάσεις, ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται η άνω τελεία, συνδέονται νοηματικά μεταξύ τους: *Του Αισχύλου σώζονται τρεις τραγωδίες από τον τρωικό κύκλο, ο Αγαμέμνονας, οι Χοηφόρες, οι Ευμενίδες· του Σοφοκλή, ο Αίας, η Ηλέκτρα και ο Φιλοκτήτης.*

4. **ΔΙΠΛΗ ΤΕΛΕΙΑ/ ΑΝΩ – ΚΑΤΩ ΤΕΛΕΙΑ/ ΔΙΣΤΙΓΜΟ / ΑΝΩ – ΚΑΤΩ ΣΤΙΓΜΗ (ι)**

Χρησιμοποιείται :

- ☑ για να εισαγάγει παράθεμα ή εμπρός από λόγια που αναφέρονται κατά λέξη και κλείνονται μέσα σε εισαγωγικά : *Τότε γύρισε πίσω και μου φώναξε : «Μη φύγεις, θα σε χρειαστούμε».*
- ☑ για να εισαγάγει κατάλογο στοιχείων : *Η Μακεδονία αποτελείται από τρεις διοικητικές Περιφέρειες : την Ανατολική, Δυτική και Κεντρική Περιφέρεια.*
- ☑ για σύνδεση δυο προτάσεων από τις οποίες η δεύτερη επεξηγεί την πρώτη : *Η εργασία του έχει ιδιαίτερη σχέση με τους μετανάστες : ασχολείται με την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας σ' αυτούς.*
- ☑ για σύνδεση δυο προτάσεων από τις οποίες η δεύτερη είναι αποτέλεσμα της πρώτης: *Η αποτυχία στις εξετάσεις τον ενόχλησε τόσο πολύ, ώστε ξεκίνησε το διάβασμα την αμέσως επόμενη μέρα : ένα χρόνο ακριβώς αργότερα πληροφορούσαν ότι είχε εισαχθεί στο Πανεπιστήμιο.*
- ☑ για τη διάκριση θέματος από το σχόλιο σε τίτλο άρθρου : *Ανεργοί : οργή από τις νέες περικοπές στα επιδόματά τους.*

5. **ΚΕΡΑΙΑ (–)**

Υπάρχει μια ευρεία σύγχυση ανάμεσα στο ενωτικό και την κεραία. Πρόκειται για το ίδιο σημείο στίξης με διαφορετική όμως χρήση. Έτσι, ενώ το ενωτικό χρησιμεύει για να ενώσει δυο φράσεις ή λέξεις σε μια πρόταση, η κεραία χρησιμοποιείται για να τις διαχωρίσει.

Χρησιμοποιείται:

- ☑ κατά την απαρίθμηση στοιχείων σε ξεχωριστές σειρές : *Τα ελληνόγλωσσα τμήματα της Φιλοσοφικής Σχολής Αθήνας είναι :*
 - Φιλολογίας
 - Ιστορίας & Αρχαιολογίας
 - Φιλοσοφίας – Παιδαγωγικής – Ψυχολογίας
 - Θεατρικών Σπουδών
- ☑ για την οριοθέτηση παρενθετικών προτάσεων και φράσεων : *Ο υπουργός σημείωσε – αν και με αρκετό δισταγμό – ότι δεν προβλέπεται αύξηση μισθού των εργαζομένων για τους επομένους μήνες.*

6. ΕΝΩΤΙΚΟ (-)

Χρησιμοποιείται :

- ☑ για να δηλωθεί η ένωση στοιχείων : *βορειο - ανατολικοί άνεμοι.*
- ☑ για να δηλωθεί το διάστημα ανάμεσα σε δυο όρια (ποσοτικά, γεωγραφικά, χρονικά κ.α.: *Η ανεργία αυξήθηκε στο 15% το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου - Ιουνίου. Το καράβι κάνει το ταξίδι Πειραιάς-Χανιά.*
- ☑ ύστερα από τα προταχτικά: *αγια-, αι-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, παπα-, χατζη-,* όταν τοποθετούνται μπροστά από κύριο όνομα, π.χ.: *αγια-Μαρίνα, αι-Γιώργης, γερο-Μήτσος, κυρα-Νίκη, μαστρο-Νικόλας, μπαρμπα-Γιάννης, παπα-Κωστής* κτλ. Οι προταχτικές λέξεις δεν παίρνουν τόνο.
- ☑ για να δηλωθεί διάζευξη : *Σε παρακαλώ, φέρε μου δυο - τρεις χαρτοπετσέτες.*
- ☑ Σε φραστικά σχήματα του τύπου ΟΝΟΜΑ + ΟΝΟΜΑ. Τοποθετούμε ενωτικό στα σύνθετα παραθετικά, δηλαδή σε ονοματικά σύνολα που αποτελούνται από δύο ομοιόπτωτες λέξεις με ιδιαίτερη σημασιολογική σημασία, π.χ.: *ταξίδι-αστραπή, λέξη-κλειδί, πλοίο-φάντασμα, λέξη - κλειδί, παιδί - θάυμα* κ.τ.λ.
- ☑ Στο τέλος της γραμμής, για να δηλώσει το συλλαβισμό μιας λέξης που χωρίζεται.

7. ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΙΣ⁹ ()

Χρησιμοποιούνται :

- ☑ για να περιλάβουν στο εσωτερικό τους επεξηγήσεις : *Ο ήρωας της υπόθεσης, αν και μεγαλωμένος μέσα σε προβλήματα (θάνατος του πατέρα, ψυχολογικά προβλήματα της μητέρας, φτώχεια) προσπαθεί να σταθεί υπερήφανα στο ύψος των περιστάσεων.*
- ☑ Για να περιβάλουν στο εσωτερικό τους παραπομπές : *Το Σύνταγμα των Ελλήνων (άρθρο 4, εδάφιο 1) καθορίζει ότι όλοι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.*

8. ΑΓΚΥΛΗ ({ }, [], < >)

- ☑ Χρησιμοποιούνται για να περιλάβουν στο εσωτερικό τους διάφορες πληροφορίες παρενθετικού τύπου ανάλογα με το κειμενικό είδος στο οποίο ανήκουν. Πάντως μια από τις πιο γνωστές περιπτώσεις είναι αυτή της αγκύλης που περιλαμβάνει αποσιωπητικά [...] για να δηλώσει ότι παραλείπονται στοιχεία από κάποιο απόσπασμα.

9. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ («»)

Χρησιμοποιούνται :

- ☑ για να παρατεθούν τα λόγια κάποιου άλλου όπως ακριβώς αυτός τα είπε : *«Δεν θα υποχωρήσουμε στις απειλές των απεργών» δήλωσε ο πρόεδρος της εταιρίας στους δημοσιογράφους.*
- ☑ για να εντάξουν στο λόγο φράσεις ιδιωματικές ή με μεταφορική χρήση : *«Σπάστηκε» από το γεγονός ότι τον «έστησαν» στη συνάντηση.*
- ☑ όταν θέλουμε να παραθέσουμε μια λέξη ξενικής προέλευσης η οποία δεν έχει αφομοιωθεί από τη γλώσσα μας και δεν είναι ευρέως γνωστή : *Η «ιντελιγκέντσια» είναι συνυπεύθυνη για τη λειτουργία μιας κοινωνίας (ιντελιγκέντσια = η πολιτική, οικονομική και πνευματική ηγεσία ενός τόπου).*
- ☑ για να δηλωθεί αποστασιοποίηση του γράφοντος από τα γραφόμενα ή ειρωνική χρήση του λόγου : *Μετά από τόσα χρόνια είχε μεγάλες «επιτυχίες».*
- ☑ όταν χρησιμοποιούμε λόγιους τύπους ή στερεότυπες φράσεις της αρχαίας ελληνικής που δεν έχουν ενσωματωθεί στη νέα ελληνική γλώσσα : *Οι Έλληνες το 1940 θεώρησαν βασικό κανόνα το «υπέρ πάντων πατρίς».*
- ☑ Σε τίτλους, όρους, ονομασίες εφημερίδων, καταστημάτων, βιβλίων κ.α. *Η εφημερίδα «Το Βήμα» είναι μια από τις αρχαιότερες στην Ελλάδα. Ο πρόεδρος δήλωσε στην «Α» ότι δεν θα είναι υποψήφιος στις επόμενες εκλογές.*
- ☑ Η τελεία, η άνω τελεία, το κόμμα, το θαυμαστικό και το ερωτηματικό σημειώνονται έξω από τα εισαγωγικά. Το θαυμαστικό και το ερωτηματικό σημειώνονται μέσα στα εισαγωγικά όταν ανήκουν στο λόγο των εισαγωγικών : *Κάθισε και σκεφτόταν για την κοπέλα που μόλις γνώρισε : «Τι όμορφη που είναι!».*

⁹ Η τελεία μπαίνει έξω από την τελική παρένθεση. Μπορεί όμως η τελεία να τεθεί πριν κλείσει η παρένθεση, όταν το πρώτο γράμμα της παρένθεσης είναι κεφαλαίο.

β. Σχολιαστικά σημεία στίξης

1. ΘΑΥΜΑΣΤΙΚΟ (!)

Χρησιμοποιείται :

- ☑ σε προστακτικές : *Έλα ! Πήγαινε ! Δες !*
- ☑ σε προσφώνηση προσώπων : *Γιάννη ! Μαρία !*
- ☑ μετά από επιφωνήματα ή φράσεις που δηλώνουν συναισθηματική ένταση (χαρά, λύπη, πόνο κ.α.) : *Τι όμορφα που είναι ! Τι κακό παιδί ! Τέλεια !*
- ☑ εντός παρένθεσης για να δηλωθεί έκπληξη σχετική με ένα στοιχείο της πρότασης : *Ισχυρίστηκε ότι δεν είχε καμία ανάμειξη(!) με τη διάρρηξη.*

2. ΕΡΩΤΗΜΑΤΙΚΟ (;)

Χρησιμοποιείται :

- ☑ στο τέλος ευθείας ερωτηματικής πρότασης : *Που πήγες τελικά ;*
- ☑ σε ρητορικές ερωτήσεις : *Μπορούμε να κάνουμε κι αλλιώς ;*
- ☑ στη θέση ενός στοιχείου το οποίο μας είναι άγνωστο : *Ο Ηράκλειτος (640 - ; π.Χ.) από την Έφεσο ονομάστηκε «σκοτεινός» φιλόσοφος.*
- ☑ Μέσα σε παρένθεση (;) για να δηλωθεί η αμφισβήτηση ενός στοιχείου της πρότασης : *Έκανε το γύρο του κόσμου σε 30(;) ώρες.*

3. ΑΠΟΣΙΩΠΗΤΙΚΑ (...)

Χρησιμοποιείται :

- ☑ όταν δεν θέλουμε να ολοκληρώσουμε τη φράση, αφήνοντας ταυτόχρονα και κάποιο υπονοούμενο : *Όποιος δεν περάσει τις εξετάσεις, τότε ...*
- ☑ για να προκαλέσουμε προσωρινή παύση και να εστιάσουμε με αυτό τον τρόπο στο σημείο που βρίσκεται αμέσως μετά τα αποσιωπητικά : *Εκείνη την περίεργη νύκτα έβρεξε ... μήλα !*
- ☑ Όταν θέλουμε να δηλώσουμε κάποια συναισθηματική ένταση : *Μετά από αυτό που είδα απογοητεύτηκα πολύ...*

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κλαίρης Χρήστος – Μπαμπινιώτης Γεώργιος, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.

Κριαράς Εμμανουήλ, *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας*, Εκδοτική Αθηνών.

Μπουλογιώργος Αχιλλέας, *Γλωσσική Αγωγή. Το σωστό και το λάθος στη γλώσσα μας*, εκδόσεις Βιβλιοπωλείο Κηρήθρες, Τρίκαλα, κ.κ.

Πετρούνιας Ε., *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική Ανάλυση*, University Studio Press A.E., Θεσσαλονίκη, 1984.

Τριανταφυλλίδης Μανόλης, *Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Α.Π.Θ. – Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1996.

Τσαντάνογλου Κυριάκος, *Σημεία στίξης*, στο Α. – Φ. Χριστίδης (επιμ.). *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001.

Holton David, Mackridge Peter, Φιλιππάκη – Warburton Ειρήνη, *Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας*, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1999